

UNA EDICIÓ RECENT DE L'OBRA RELIGIOSA DE J. GASSULL

Rafael Alemany Ferrer

El volum núm. 17 de la «Biblioteca d'Autors Valencians» ens ofereix l'edició, acompanyada d'un «Estudi introductori», de l'*Obra religiosa* de Jaume Gassull (València?, 1450?-1516?), a cura de Rosanna Cantavella i Salvador Jàfer¹. El llibre ve a engrossir la nòmina bibliogràfica d'aquest representatiu autor de l'«Escola satírica valenciana» (darreries del s. XV - començament del s. XVI), que, especialment en la dècada que ara acaba, ha suscitat un interès renovellat entre els crítics i els editors², per bé que, generalment, centrat més en la vessant satírica i profana de la seua obra que no pas en la de caire religiós.

L'edició que ressenyem reuneix, per primera vegada, la totalitat de l'obra religiosa de Jaume Gassull, constituïda per: la *Resposta de Gassull, en llaor de la Verge Maria, tirant la joia* (composició primerenca publicada dins *Les obres o trobes de llaors de la Verge Maria*, València, 1474); els diversos textos de la intervenció de Gassull com a jutge del certamen poètic en honor a sant Cristòfol (publicats dins *Obra a llaors del benaventurat lo*

¹ València, Edicions Alfons el Magnànim, 1969, 111 pàgs.

² Vegeu, si més no, les edicions de la seua obra profana dins *Poesia eròtica i burlesca dels segles XV i XVI*, a cura de V. PITARCH i Ll. GIMENO (València, Tres i Quatre, 1982), o dins *Lo procés de les olives. Lo somni de Joan Joan*, a cura, així mateix, de V. PITARCH i Ll. GIMENO, i amb una introducció de S. JÀFER (València, Tres i Quatre, 1988), i de *La vida de santa Magdalena en cobles* en 2 vols. que inclouen, a més del facsimil de l'edició *princeps* (València, 1505), una transcripció filològica i una introducció d'A. FERRANDO (València, Ediciones Saidia, 1967). Vegeu, així mateix, els estudis de C. SÁNCHEZ CUTILLAS, «Jaume Gassull. Poeta satíric valencià del segle XV», dins *Actas del Primer Congreso de Historia del País Valenciano* (1971), II (València, 1980), pàgs.909-923, i de V. ESCRIVÀ, «Gènesi, praxi i destrucció de la novel·la cavalleresca al País Valencià» —bé que només parcialment centrat en el nostre autor—, *L'Espill*, 21 (1985), pàgs.23-46, i «¿La Brama dels llauradors és un proto-model dels col·loquis?», dins *Homenatge dels escriptors al professor Manuel Sanchis Guarner* (València, 1986), pàgs.77-92.

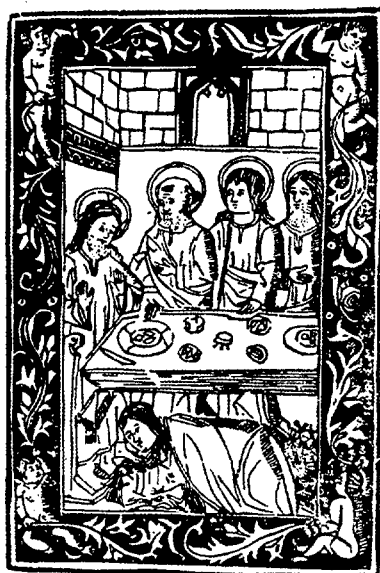
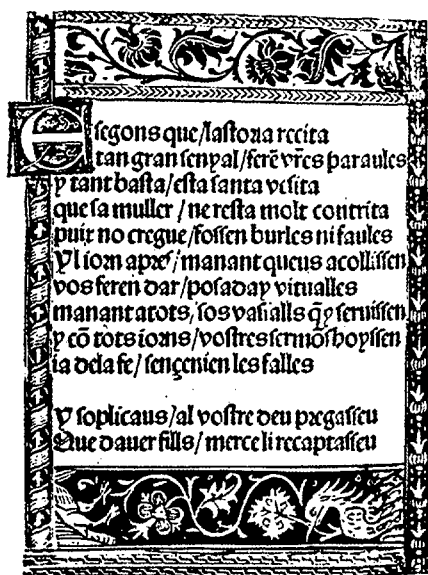
senyor sant Cristòfol, València, 1489); i *La vida de santa Magdalena en cobles* (l'obra religiosa de major entitat, escrita ja en la maduresa de l'autor i publicada a València, el 1505, ricament i bellament il·lustrada).

L'«Estudi introductori» que precedeix l'edició pròpiament dita de totes aquestes composicions consta de cinc capítols dedicats, respectivament, a la biografia de Jaume Gassull (pàgs.7-14), la cronologia de la seua producció literària (pàgs.14-15), l'estudi particular de cada una de les obres religioses (pàgs.16-43), la caracterització lingüística d'aquestes (pàg. 44) i l'explicació dels criteris d'edició adoptats (pàg.45).

El capítol biogràfic esdevé una síntesi actualitzada de les dades que, fins avui, posseïm sobre la personalitat de l'autor, correctament documentades en nou interessants notes a peu de plana. Hi ha, però, un aspecte que requereix alguna matissació: l'excessiu «optimisme» de Cantavella i Jáfer a l'hora de vincular Gassull a l'humanisme a partir d'indicis tan poc decisius com la circumstància que el seu germà Andreu hagués estat secretari del Magnànim. Així mateix, reprenen el tema més avant (pàgs.19-20), tot al·ludint a uns versos de la convocatòria del certamen en honor a sant Cristòfol, on Gassull, adreçant-se als autors concursants, escriu: «Veni, veniu, Virgili i Petrarques, / veniu ensems tan elegants poetes»; Cantavella i Jáfer, a partir d'aquests versos, i seguint molt de prop J. Rubió i Balaguer, qui «para esment en la substitució de la denominació de «trobadors» per la nova de «poeta», aplicada als escriptors que usaven la llengua romanç, i destaca el fet que s'hi esmente Virgili i Petrarca», es reafirmen «en la possible formació humanística de Jaume Gassull». No cal forçar la literalitat d'aquets versos, tanmateix, per adonar-nos que la utilització de «poetes», en aquest cas, ve condicionada pel sintagma «Virgili i Petrarques» del qual actua com a aposició conformant, tot plegat, un vocatiu amb què s'al·ludeix metafòricament —i hiperbòlica— als concursants del certamen, i és clar que a Virgili i a Petrarca sí que els escau la denominació de «poetes» més que no pas la de «trobadors». És per això que no hi ha necessitat de relacionar aquest ús terminològic concret amb la introducció progressiva del mot «poeta», aplicat a autors en romanç, que va estudiar Rubió i Balaguer³. Per una altra banda, la referència a «Virgili i Petrarques», així, en plural i amb un valor metafòric no exempt de certa dosi d'ironia⁴, s'allunya bastant de qualsevol mena d'invocació devota i «simpàtica» dels dos clàssics. I encara més, per si aquestes raons no bastaren: els fets són tossuts i no trobem el menor tret ideològic o estètic al llarg de l'obra literària de Gassull que reflectesca el més mínim contacte amb el corrent huma-

³ De l'*Edat Mitjana al Renaixement*, Barcelona, 1979 (1.ª ed.: 1948), pàgs.77-92.

⁴ Vegeu pàg.9 d'aquest mateix «Estudi introductori».

Xilografies de l'obra de Jaume Gassull. Vida de Santa Magdalena en cobles editada a València l'any 1505.

Xilografies de l'obra de Jaume Gassull. Vida de Santa Magdalena en cobles editada a València l'any 1505.

nístic, sobretot si optem per una utilització més pròpia i restrictiva d'aquest concepte —i especialment quan el referim a la literatura catalana— tal i com aconsellen els resultats de les aportacions bibliogràfiques més recents i solvents sobre el tema⁵.

Al segon capítol de l'«Estudi introductori» se'ns proporcionen sengles relacions de les obres de Jaume Gassull —tant religioses com profanes—, ordenades, respectivament, segons la data de redacció i la de publicació.

El tercer capítol està dedicat a l'estudi de les obres editades al volum i és, lògicament, el més extens. A més a més d'una breu descripció temàtica i formal de les composicions, s'hi apleguen les diverses edicions que se n'han fet de cada una, ordenades cronològicament. Sorprén, però, que en constatar les edicions de *La vida de santa Magdalena en cobles* no es facilite la referència completa de la darrera edició que n'ha estat objecte: la publicada a València per Edicions Saidia el 1987, en dos volums, un que conté el facsímil de l'edició de 1505 i un altre amb una introducció trilingüe —castellà, català i anglès— i una transcripció filològica d'Antoni Ferrando. *La vida de santa Magdalena* mereix, a més a més, una extensa secció (pàgs.26-43) on s'estudien a bastament les fonts, devoció i tradició del tema, el lloc concret que aquesta composició ocupa dins el conjunt de l'hagiografia en català i, per últim, el contingut argumental degudament estructurat en seqüències. Força interessants són les pàgines dedicades a l'anàlisi de l'extensió i límits de la relació d'aquesta obra amb d'altres catalanes medievals de contingut anàleg, especialment la *Història de la gloriosa santa Magdalena* de Joan Roís de Corella, però també els fragments dedicats a la santa als *Sermons* de Vicent Ferrer o a la *Vita Christi* d'Isabel de Villena; tanmateix, encara es podria completar el quadre comparatiu afegint-hi altres textos, per bé que de menor entitat: les anònimes *Cobles en laor de santa Magdalena*, les dues composicions presentades per Pere Miquel Carbonell a sengles certàmens barcelonins en honor de la santa (1454 i 1477), la *Dansa* de Montserrat Torres, promotor del primer dels dos certàmens esmentats, o, ja en el segle XVI, el poema *En llaors de la Magdalena* de Pere Serafi.

Al penúltim capítol introductori se'ns presenta una brevíssima carac-

5 Vegeu, fonamentalment, F. RICO, «Petrarca y el humanismo catalán», *Actes del sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, pàgs.257-292, i LOLA BADIA, «L'humanisme català: formació i crisi d'un concepte historiogràfic», *Actes del cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pàgs.41-70; «Problemes de l'humanisme en la cultura catalana», *Serra d'Or*, abril, pàgs.257-261; i «Sobre l'Edat Mitjana, el Renaixement, l'Humanisme i la fascinació ideològica de les etiquetes historiogràfiques», *Revista de Catalunya*, 8 (1987), pàgs.143-155.

6 Vegeu A. FERRANDO, «Introducció» a JAUME GASSULL, *La vida de santa Magdalena en cobles*, València, Edicions Saidia, 1986, pàg.26.

terització lingüística, basada només en exemples extrets de *La vida de santa Magdalena en cobles*, on la forçosa limitació d'espai potser justifique la manca de referència a alguns fenòmens interessants com ara l'abundància de diminutius en *-et* (*soleta*), les preferències lèxiques d'origen específic valencià (*chiquet*, *espill*), els possibles castellanismes (*vado*, *recebir*, *aposeno*), la palatalització de *s* davant velar sorda (*creixqués*), etc.

Quant als criteris d'edició, que ocupen el darrer capítol de l'Estudi introductori, són tan genèrics i poc explícits com sol ser habitual en les edicions no crítiques de textos medievals. Els curadors de l'edició es limiten a fer constar la modernització ortogràfica general a què han sotmés els textos, si bé, diuen, respectant «les curiositats en el vocalisme (*vesita*, *prejuí*, *desculpa*, etc.), el personal *io*, el consonantisme irregular (*ralla*, *pedra*, *aument*, *presona*...)» (pàg.45).

Pel que fa a l'edició concreta de les obres, els responsables s'han basat, per a la *Resposta de Gassull*... i l'*Obra en llaors*..., en els textos establits per Antoni Ferrando dins *Els certàmens poètics valencians* (València, 1983), pàgs.317-318 i 589-659, respectivament, que no han acarat amb cap d'altre. Tanmateix, Cantavella i Jàfer no indiquen el text que els ha servit de base per a l'edició de *La vida de santa Magdalena*, cosa que ens fa suposar que han treballat directament sobre l'edició de 1505, malgrat que la constatació d'alguns errors a què tot seguit ens referirem podria fer-nos pensar el contrari. Tampoc no expliciten si han tingut presents la resta d'edicions d'aquest obra.

Deixant a banda la desitjable major precisió a l'hora de definir els criteris de transcripció que s'han fet servir (simplificació de grups consonàntics cultes, restitucions consonàntiques, reducció de consonantisme doble, supressió de *h* final, transcripció de *u* pronominal per *ho*, etc.) i donant per bo el sistema de modernització ortogràfica general adoptat, en consonància amb les pautes de la col·lecció «Biblioteca d'Autors Valencians», ens permetem, però, d'assenyalar algunes remarques sobre determinades *lectiones* dels transcriptors que, al nostre parer, deuen ser revisades:

1.—Com hem dit més amunt, els curadors diuen que han volgut respectar «les curiositats en el vocalisme», però no ho fan en *iamechs* (XI, 122)⁷ que transcriuen per *gemecs* (en canvi sí que editen *jamecs* en XXXVI, 306), ni en *marauell* (XIX, 218) que transcriuen per *meravell* (tot i que sí que mantenen *maravella* en XXXII, 380): s'imposa, doncs, una regularització homogènia del criteri adoptat.

2.—En XII, 140 la lliçó correcta és *puix Jesús*..., que, erròniament,

⁷ Tant ací com d'ara en avant indique en xifres romanes el número de la cobla i en xifres aràbigues el del vers corresponent.

els editors transcriuen per *puix que Jesús...*, amb conseqüències irreparables per al decasíl·lab.

3.—En XVI, 186 deu dir *Prenent* i no *Present*.

4.—Els editors dubten a l'hora de restituir o no el dígraf *tj* en mots que l'edició *princeps* transcriu per *desigaveu* (XVII, 200), *desigava* (XXXVI, 423)... Així, en el primer dels casos esmentats opten per *desijàveu*, però en el segon, en canvi, s'inclinen per *desitjava* (veg. també *desijant* i *desijosa* en XXIX, 342 i LII, 613, respectivament).

5.—En XXIV, 288 ha de dir *càrrec* i no *recàrrec*: no cal afegir cap de síl·laba si el que es pretenia era facilitar la mètrica, perquè basta no produir sinalefa en *l'altre* per tenir un decasíl·lab perfecte: *és pendre els mals de l'altre a son càrrec*.

6.—En XLV, 528 l'edició de 1505 dóna *lo príncep en Marsella* i no *lo príncep de Marsella*.

7.—En XLV, 538 els editors transcriuen *que no sé com m'ho diga*, de la mateixa manera que, amb petites variacions gràfiques, han fet tots els editors que els han precedit fins avui (Miquel i Planas: *que no se com mo diga*; Ferrando: *que no sé com m'o diga*...). En efecte, el text *princeps* dóna *que no se cō mo diga* (= *no sé com m'ho diga*), però la bona lògica semàntica de la seqüència textual on s'insereix el vers evidencia un error i avala com a més plausible la lliçó *que no sé com ho diga*; l'error rauria en la reducció innecessària del so *m*, una vegada representat pel signe d'abreviatura damunt la *o* de *co* (*cō*=*com*) i una altra pel grafema *m* en *mo* (= *m'ho*). Vegeu, si no, la seqüència sencera: «I, en arribant, lo príncep i princesa, / i el fill també, après de tal fatiga, / tot lo gran dol tornant a la revessa, / la fe de Crist tot lo poble confessa / ab tan gran goig, que no sé com m'ho diga». (Cite per l'edició que ressenyem). És evident que Gassull vol dir que és tan gran el fervor amb què el poble manifesta la seua fe en Jesucrist, després d'haver-se produït un miracle, que l'autor no té paraules per expressar-ho amb la precisió deguda: *no sé com ho diga*, doncs, i no *no sé com m'ho diga*, que no se m'acut com interpretar amb coherència semàntica.

8.—En XLIX, 588 la lliçó correcta és *dels bisbats* i no *del bisbat*.

9.—En LII, 617 cal transcriure *delitable* —o, en tot cas, *delectable*, si volem modernitzar— però mai no *deleitabile*.

10.—En LIII, 634 la transcripció correcta és *aguardada* i no *guardada*. L'increment síl·làbic no té repercussió negativa sobre la mètrica, perquè hi ha la possibilitat d'obtenir una reducció mitjançant la sinalefa: *vos féu esta servida i aguardada*.

11.—En LIII, 636 la transcripció correcta ha de ser *de cent mil anys* i no *per cent mil anys*.

12.—En LIV, 637 deu dir *tantost* i no *tentost*.

13.—Per últim, en la rúbrica que encapçala la pregària que clou l'obra, ha de dir *puguen esser* (o *ésser*) i no *puguen ser*; així mateix, en la línia quarta de la mateixa pregària, on diu *negun* deu dir *nengun*.

Comptat i debatut, la publicació d'aquesta *Obra religiosa* de Jaume Gassull té el mèrit principal de posar a l'abast d'un públic no necessàriament especialitzat la part menys coneguda de la producció literària d'aquest autor, divulgada, fins a hores d'ara, en edicions no fàcilment accessibles —alguna ja exhaurida—. El lector disposa d'un digne *status quaestionis* sobre Gassull i la seua obra, així com d'un arsenal d'útils referències per contextualitzar literàriament i entendre aquesta altra vessant d'un autor bastant més conegut per la seua obra profana. El caràcter divulgatiu de la col·lecció on es publica, però, no ha de ser obstacle perquè, si arriba l'ocasió i els curadors ho estimen oportú, siguen presos en consideració alguns dels suggeriments i de les esmenes que hem gosat de proposar ací, amb la convicció que el rigor filològic no ha de ser en cap de cas patrimoni exclusiu de les edicions crítiques, i encara menys quan es tracta de textos antics.